

УДК 321

Можливості і загрози організації політичного порядку в інституційному вимірі функціонування політичної системи

О.В. БАШТАННИК

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна

Авторське резюме

Доведено, що при наявності підґрунтя для недемократичних трансформацій у політичній системі посилюються тенденції до розмежування ефективності норм неформального (інституалізованого) політичного порядку та функціонування офіційних (інституціоналізованих) структур. Позитивне значення локальної плюральності, як важливої і навіть необхідної складової основи соціального порядку, трансформується у негативну роль фрагментарності макрополітичного порядку публічної влади, який сегментує владні відносини на комплекс мікропорядків, фактично, напівлегальної влади.

Обґрунтовано, що використання негативного соціального капіталу сприяє інтеграції «ближнього кола» політичних гравців, зацікавлених у вигідному для них результаті, та дезорганізації управління офіційними інститутами в рамках загальнонаціонального політичного курсу. З великою мірою впевненості можливо говорити про наявність за недемократичного політичного режиму на перший погляд неочевидної вигоди для владного механізму в існуванні та функціонуванні неформального позаінституційного політичного порядку як феномена політичної реальності.

Політики, фактично не виконуючи свою частину суспільного договору з народом, прагнуть не дозволити остаточного розриву цієї символічної на сьогодні угоди, а тому за допомогою різноманітних ресурсів дестабілюють консолідацію громадянського суспільства. Це може проявлятися, наприклад, у конструюванні таких життєвих обставини (штучно чи стихійно), за яких особа вимушена вдатися до неправових способів вирішення проблемних ситуацій, чим потім прямо чи опосередковано можна докоряти їй, щоб звести до мінімуму всі спроби боротися проти несправедливого врядування.

Ключові слова: політичний інститут; політична інституція; політичний порядок; соціальний порядок; політична система; інституціоналізація; фрагментація

Opportunities and threats of political order organisation in institutional dimension of political system functioning

O.V. BASHTANNYK

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnipropetrovsk, Ukraine

Abstract

Proved that in the presence of the ground for nondemocratic transformations in political system intensified tendencies to differentiation rules of informal (instiutalized) order and functioning of formal (institutionalized) structures. A positive value of local plurality as important and even necessary part of the social order foundations is transformed into a negative role of fragmentation macropolitical order of public authorities, which segments power relations to the complex of microorders, in fact, semi-legal authority.

Substantiated that the use of negative social capital promote the integration of «inner circle» of political players which interested in an advantageous result for them and disorganization of management official institutions within the national policy. Thus, with great certainty it is possible to speak about the presence in nondemocratic political regime of, at first sight, nonobvious benefits for ruling mechanism of the existence and functioning of informal, beyond the institutional, political order as a phenomenon of political reality.

Politicians, effectively not fulfilling theirs part of the social contract with the people, try not to let the final break of this symbolic agreement at present and so through a variety of resources destabilize the consolidation of civil society. That can be manifested, for example, in the construction of such life circumstances (artificially or naturally), under which a person is compelled to resort to illegal methods of problem solving, then directly or indirectly may reproach her to minimize all attempts to fight against unjust government.

Keywords: political institute; political institution; political order; social order; political system; institutionalization; fragmentation

Возможности и угрозы организации политического порядка в институциональном измерении функционирования политической системы

О.В. БАШТАННИК

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, г.Днепропетровск, Украина

Авторское резюме

Доказано, что при наличии основания для недемократических трансформаций в политической системе усиливаются тенденции к размежеванию эффективности норм неформального (институционализированного) политического порядка и функционирования официальных (институционализированных) структур. Положительное значение локальной плюральности, как важной и даже необходимой составляющей основы социального порядка, трансформируется в негативную роль фрагментарности макрополитического порядка публичной власти, сегментирует властные отношения на комплекс микропорядков фактически полулегальной власти. Обосновано, что использование негативного социального капитала способствует интеграции «ближнего круга» политических игроков, заинтересованных в выгодном для них результате и дезорганизации управления официальными институтами в рамках общенационального политического курса. С большой степенью уверенности можно говорить о наличии в недемократического политического режима на первый взгляд неочевидной выгоды для властного механизма в существовании и функционировании неформального позаинституционального политического порядка как феномена политической реальности. Политики, фактически не выполняя свою часть общественного договора с народом, стремятся не допустить окончательного разрыва этого символической сегодня соглашения, а потому с помощью различных ресурсов дестабилизируют консолидацию гражданского общества. Это может проявляться, например, в конструировании таких жизненных обстоятельств (искусственно или стихийно), при которых лицо вынуждено прибегнуть к неправовым способам решения проблемных ситуаций, чем потом прямо или косвенно может упрекать ей, чтобы свести к минимуму все попытки бороться против несправедливого управления.

Ключевые слова: политический институт; политическая организация; политический порядок; социальный порядок; политическая система; институционализация; фрагментация

Постановка проблеми. Проблема організації та впорядкування політичних відносин у соціумі є однією з центральних для багатьох суспільних наук від самого початку їх розвитку. Функціональний аспект цієї проблеми тісно пов'язаний із виокремленням особливостей предметної сфери реалізації відповідних регулятивних приписів. Важливо визначити чи це відбуватиметься максимально ефективно щодо площини суспільного життя, політичного простору чи інституціонального дизайну управління. Прийнято вважати, що за умов існування суспільно-політичного ладу, що максимально наближений до ідеалу класичної ліберальної демократії, три вище вказані предметні сфери є максимально конгруентними.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття. Але для сучасної політичної науки суттєве значення також представляє аналіз тих суперечностей щодо втілення вищевказаного аргументування теорії на практиці, які є у політичній реальності розвинених систем та особливо проявляються у системах, що трансформуються. Важливо проаналізувати чинники, які призводять до диференціації політичного порядку як комплексу фактичних правил взаємодії акторів політики та реальних функціональних зв'язків між ними і політичної системи як нормативно інтегрованої сукупності структур, що реалізують політичну владу в суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз змістовного наповнення ключової для нас

концепції «порядку» в суспільно-політичних дослідженнях дозволяє говорити про значущість інституціональної складової під час розгляду організуючих чинників забезпечення певного його типу. Цьому питанню присвятили свої наукові розробки такі дослідники, як П. В. Панов, С.В. Патрушев, Т. В. Семенченко, О. М. Кіндратець, Н. А. Шматко, П. Штомпка, Ф. Р. Анкерсміт та ін. Однак, все ще залишається необхідність подальшої розробки проблематики тих факторів впливу, які сприяють встановленню і підтриманню політичного порядку в його реальному форматі (часто - неформальному), а не нормативно-інституціональному проєкті.

Мета дослідження полягає у дослідженні особливостей реалізації політичного порядку в рамках функціонування окремої політичної системи. Дана мета конкретизується шляхом виконання наступних завдань: 1) аналіз теоретико-методологічного підґрунтя сутності концепцій порядку загалом і політичного порядку зокрема в суспільно-політичних розробках; 2) виокремлення певних можливостей забезпечення функціонування політичного порядку в суспільстві (залежно від типу політичного режиму); 3) конкретизація реальних наслідків, які виникають при використанні тих чи інших засобів підтримання певного типу політичного порядку в політичній системі.

Виклад основного матеріалу. У цілому концепція порядку в суспільних науках має дещо відмінне змістове навантаження, що, на нашу

думку, є залежним від ступеня реалізації політичної влади щодо певної предметної сфери. Так, основною умовою існування будь-якого соціального порядку виступає мінливий ансамбль відносин, який продукує суспільні явища, завжди лабільні та локальні. Як пише Н. А. Шматко, соціальна дійсність вже не може бути описана як просторово однорідне та усталене в часі «соціальне тіло» в дусі Т. Гоббса, але лише через різноманітну множинність «топосів», що розуміються як локальні соціальні порядки, що підтримуються та відтворюються при участі публічної політики [12, С. 14]. Для площини суспільного життя цілком нормальним є існування певної множини порядків, оскільки особа одночасно є статусно приналежною до декількох рольових систем координат (легальних чи ні), що вимагають іноді використання контрверсійних схем поведінки. Прикладом цього можна назвати дотримання норм традиційного управління (старійшини, кровна помста та ін.) у певних регіонах країни, котрі позиціонують себе як останніх хранителів цінностей автентичної політичної культури, а іноді навіть її захисників від ліберальних тенденцій у політиці більш цивілізованого уряду.

Таким чином, плюралізація соціального порядку зумовлена фрагментацією соціальної дійсності, коли одна область деяким чином упорядкованих явищ здійснює себе у взаємодії з іншими. Топос тут грає роль дискретного прояву континууму соціальних відносин – локального соціального порядку [12, С. 14-17]. Втім, суспільні відносини багато в чому базуються на певних паттернах поведінки, що були встановлені ще на зорі людства (наприклад, табу на інцест) і сприяли значному прогресу тогочасної соціальної організації. Водночас ми можемо спостерігати еволюцію у нормах суспільної моралі цивілізованого суспільства щодо свободи совісті та віросповідання – особа може відкрито заявити про свої атеїстичні погляди і не побоюватися офіційного покарання. У ракурсі соціальної топології акцентується та обставина, що від одного топосу до іншого змінюється не просто соціальна дистанція – сукупність значень розподілу активних властивостей – а внутрішня форма та якісна специфіка, що притаманна просторово-часовій структурі ансамблів соціальних явищ; тобто - порядок. Згідно з Н. А. Шматко, в цьому сенсі для соціології поняття, наприклад, інституту представляє собою специфічний випадок топосу, що описує лише стабільний предмет дослідження, внутрішні та зовнішні зміни якого припинилися [12, С. 16].

Звісно, мова не йде про припинення процесу змін як остаточного фіналу функціонування інституту - справа переважно в тому, що відбувається попервах тимчасове припинення трансформації внутрішньої та зовнішньої його структури. Згодом під дією різноманітних чин-

ників макро- чи мікросередовища трансформація може оновитися чи навіть якісно покращитися або припинитися зовсім – це залежить від переконань, які поділяють актори, що прямо чи опосередковано впливають на ці процеси. Як відзначав П. Штомпка, під час інституціоналізації нормативного аспекту структури певного соціального інституту відбувається перегруповання комплексу соціальних норм та цінностей, зосереджених навколо соціально значущих функцій – виробничої, управлінської (політичної) та ін. [13, С. 11]. Варто підкреслити, що функція політичного управління є системоутворюючою для утвердження різних типів порядку в суспільно-політичних процесах, оскільки так здійснюється контроль над їх організуючим потенціалом. Що ж до безпосередньо політичного порядку, то ця категорія розкриває нормативно-регулятивні засади політики як людської діяльності та є формою організації політичного життя, побудованого на ієрархічних зв'язках політичних акторів, що формують владні відносини субординації та координації, за наявності універсальних регулятивних норм та спільного простору політичних цінностей, в якому ці норми діють [11, С. 3].

В цьому є ще одне підтвердження ролі нормативно-ціннісних аспектів у процесі інституціоналізації політичного порядку, що перебуває у взаємозалежності з порядком соціальним, який здатен нівелювати чи посилити ефективність політичного управління. Категорія політичної ієрархії розкриває сутність політичного порядку, зміст якої становить організація владних відносин на основі градації статусів політичних суб'єктів за ступенем значущості та впливовості, і створення між цими суб'єктами відносин субординації та координації. Політична ієрархія у сучасному політичному порядку є продуктом конструювання з боку держави, інших соціальних інститутів та індивідів [11, С. 3]. Зрозуміло, що вказані агенти прагнуть до проектування сприятливого насамперед для них політичного порядку, а тому інтереси окремих індивідів та урядові програми можуть суттєво різнитися. Найбільш виражено така відмінність може спостерігатися у середовищі функціонування політичного режиму, що перебуває у процесі реалізації демократичних трансформацій, коли одночасно функціонують декілька типів соціального порядку на різних рівнях політичної організації спільноти. С.В. Патрушев вважає, що стійке розходження масових уявлень відносно реальних та бажаних основ суспільства та держави вказує на проблему легітимації макросоціальної та політичної реальності її інститутів. Обмеженість та фрагментарність соціально-політичного порядку відчувається людьми як відсутність порядку - вимога порядку тут є проявом незавершеної інституціоналізації, розриву між макро- та мікрорівнями. Його неможливо подолати, по-

множуючи та впорядковуючи мікросередовища (навіть влади), оскільки сукупність мікросередовищ не тотожна макропорядку [7, С. 146].

В цьому твердженні є чітка відповідь тим, хто не може абстрагуватися від суб'єктивного бачення ефективності оточуючого політичного порядку у вигляді особистісного відчуття стабільності будь-якою ціною. По-перше, такого роду стабільність є досить мінливою не зважаючи на всі прагнення її зберегти: якщо немає реальних внутрішніх загроз, вони надійдуть ззовні (в даному випадку - від легальних інститутів політичної системи). По-друге, ціна може виявитися надто високою, причому, в першу чергу, не в економічному сенсі, а в нормативному контексті розуміння цінності. У процесі стихійного саморозвитку напівлегальний порядок на мікрорівні може почати функціонувати за правилами, які перестануть влаштовувати більшість із тих, хто йому підпорядковується. А. Д. Хлопін обґрунтовує також, що співіснування різноспрямованих тенденцій - соціальної дезінтеграції мікросередовища та соціальної інтеграції мікросередовищ, свідчить про фрагментарність, несистемність політичного порядку. У сегментованому соціумі, розділеному на мікросередовища (спільноти з різним ступенем інтегрованості та ідентичності), ускладнене встановлення спорідненості між формальними і неформальними інститутами [4, С. 39]. Картина доповнюється також тим, що політичний порядок як окреме явище і так не є однорідним складовим елементом політичної реальності, а отже, це додає нового виміру для визначення факторів впливу на стабільність його функціонування та особливостей проведення аналітичного дослідження вченим. П.В. Панов підкреслює, що політичний порядок є комплексним феноменом, оскільки складається з безлічі взаємозалежних інституціональних практик - стійких і повторюваних процедур політичної взаємодії [6]. Джерело походження та особливості утвердження таких інституціональних практик можливо встановити на прикладі вивчення ролі соціального порядку в суспільстві, який знаходиться у тісному взаємозв'язку із порядком політичним, однак, не є тотожним останньому. Як стверджують класики соціального конструктивізму П. Бергер та Т. Лукман, соціальний порядок не є частиною «природи речей» і не виникає із «законами природи» - він існує лише як продукт людської діяльності [3, С. 89].

Загалом, за вказаною теорією, всі колективні норми поведінки є продуктом соціальної взаємодії - у процесі повторюваних соціальних інтеракцій і відбувається інституціоналізація практик такої взаємодії [6]. Конкретизуємо дане твердження деяким уточненням - ці колективні норми спочатку проходять через процес інституціоналізації, тобто приймають певних правил у якості фактичних регуляторів

поведінки, що так і можуть залишитися у неформальному полі їх реалізації. В останньому випадку є вірогідність виникнення конфлікту між інституціоналізованими правилами та інституціоналізованими нормами, що має у своїй основі розбіжність в оцінці дієвості легальних норм і здатен призводити до виникнення інституційної невизначеності. Це ситуація, за Д.Е. Москвіним, коли актори політичної комунікації не знаходять компромісу щодо політичних поведінкових правил, а останні постійно змінюються. Тоді починають діяти неформальні правила, що нав'язуються сильнішим актором або свідомо прийняті для подолання невизначеності [4, С. 42]. Таким чином, легально інституціоналізовані норми взаємодії виявляються реально слабко або майже неефективними, а використання неформальних правил поведінки ускладнюється потенційною можливістю понести покарання у разі викриття такого факту. Складаються обставини, за яких особа вимушена робити вибір між тим, щоб змиритися з пропонованим їй владною системою станом речей, або ж самостійно намагатися розв'язати певну проблему будь-якими засобами. Щодо першого варіанта розвитку подій, то він найчастіше призводить до виникнення соціальної депривації, що, як відзначає О. М. Кіндратець, часто є опосередкованим результатом діяльності політиків, адже невирішеність соціальних проблем дає привід привернути увагу до себе обіцянками швидкого їх вирішення. Однак насправді ці обіцянки є не чим іншим як популізмом [5, С. 184]. На перший погляд, може здаватися, що подібні ситуації виникають стихійно, внаслідок несприятливого збігу обставин, втім ми припускаємо, що вони можуть мати більшою мірою штучне походження - є продуктом опосередкованого чи цілеспрямованого конструювання.

На нашу думку, глибинний аналіз основ цих процесів слід здійснювати через залучення до політологічних досліджень психологічного підходу, оскільки це дозволяє прояснити формування у акторів політичного процесу орієнтацій щодо наявного політичного порядку. Розглянуті вище обставини інституційної невизначеності та похідні від неї умови політичного порядку загалом можуть бути охарактеризовані в термінах психології як *double bind* - усталення ситуації, в якій особа, хоч що вона робить, «не може перемогти» - для неї транслюються одночасно два значущих різнорівневих повідомлення (одне з яких відкидає інше), а можливість уточнення під заборонаю. Відомий психотерапевт Г. Бейтсон та його колеги намагалися обґрунтувати гіпотезу про те, що у особи, яка потрапила в таку *double bind*, можуть навіть розвиватися симптоми шизофренії [2]. Безперечно, що ми використовуємо розробки цієї специфічної теорії у першу чергу для розгляду соціального контексту віднос-

но ролі політичного середовища на формування особистісних механізмів індивідуального буття у суспільстві. Тривалий час під впливом релігійних або ідеологічних доктрин було прийнято вважати, що людина здатна піднятися над своїми природними інстинктами до такої міри, щоб розглядати її сутність як виключно соціальної істоти. Втім, як зауважували П. Бергер та Т. Лукман, людська тваринність трансформується у процесі соціалізації, але не скасовується останнім [3, С. 291]. А отже, внутрішня боротьба між інстинктивними мотивами поведінки та нормами соціальної взаємодії може бути не на користь останніх, надто коли ситуація загострюється так, що мова починає йти вже про фізичне виживання. Особливо складно це для осіб, котрі розглядають моральний порядок як квазіматематичну систему (за Ф.Р. Анкерсмітом), що дедуктивно виведена із першопринципів, які не підлягають обговоренню - у можливості компромісу вони вбачають зраду істини [1, С. 37-38]. Все це в комплексі здатне призвести до значних соціально-політичних потрясінь на рівні макрополітичного процесу та зростання потенціалу девіантної поведінки як індивідуального вибору в складних життєвих обставинах – відбувається зіткнення регулюючих норм різного рівня.

Особливості виникнення і функціонування double bind автори даної концепції пов'язують головним чином із близькими значимими для особи відносинами: родинними, подружніми та ін. У той же час, не менш значущими, а часом навіть життєво важливими (наприклад, за тоталітарного політичного режиму) для індивідуальної безпеки особи є відносини з владною системою. С. П. Поцелуєв пише, що double bind на мезорівні політичної комунікації стосується взаємовідносин між особами та інститутами, що представляють колективні інтереси – в першу чергу, державою [8, С. 13]. На думку М. Фуко, в суспільстві загалом не може існувати єдиного еталона соціальної поведінки, оскільки всі норми і цінності є соціальними конструктами. Наявність у суспільстві різних груп культурних цінностей призводить до порушення цілісності соціальної системи, протиборчі дискурси вступають в конфлікт. Існування єдиного соціального порядку ставиться під сумнів [9, С. 421]. Як відзначає Д. Є. Москвін, співіснування неформальних інститутів зі слабкими або неефективними формальними інститутами виникає у разі конкурентного способу взаємодії між соціальними нормами і приписами законів [4, С. 40]. Ці природні для розвитку соціуму процеси можуть бути посилені штучним проектуванням вигідних для владної системи комплексних нормативно-ціннісних орієнтацій у суспільстві відносно існуючого політичного порядку, що вирішальним чином здатні впливати на його ефективність. Double bind заохочує у політиці ірраціоналізм та сва-

волю як поведінку, не обмежену жодними зовнішніми нормами, оскільки ті самі собі суперечать. Такий стан речей стає більш зрозумілим, якщо врахувати, що розпорядники double bind поводять себе так, як наче все навколо нормально і логічно [8, С. 20].

В грі за такими правилами, по суті, програють обидві сторони: з одного боку, держава втрачає лояльність особи, оскільки та не змогла або не прагнула (що найгірше) виконувати свою основну функцію захисту прав і свобод особи від незаконних посягань. Проте, особа також не вирішує свого конфлікту інтересів повністю – тепер вона потрапляє у ще гіршу ситуацію, оскільки її діяння виходить за рамки правового поля і, таким чином, це може вести до законного переслідування. Тут варто згадати концепцію так званої шантажуючої держави К. Дардена, яку наводить у своєму дослідженні М. Рябчук: «Шантажуюча держава влаштована досить просто – з однієї сторони, вона толерантна по відношенню до широкомасштабної корупції і навіть сприяє їй, а з іншої – уважно відслідковує всі корупційні діяння. Всі дані накопичуються відповідними органами та в потрібний момент можуть бути використані проти нелояльних (чи не досить лояльних) підданих. Таким чином, кожний політично та/або економічно активний суб'єкт може стати об'єктом шантажу, а будь-яка політична розправа з таким суб'єктом формально виглядає як цілком справедливе покарання за корупційні злочини» [10]. Якщо ми дійшли висновку, що і владна система, і окрема особа зазнають шкоди через такий стан речей, тоді виникає наступне запитання – чому подібні механізми взагалі стають можливими та ще й підтримуються тривалий час? На нашу думку, для того, щоб відповісти на це запитання, варто спробувати визначитися з тим, яка із сторін програє менше – окрема особа чи політична система, міць якої втілена у гігантському відносно особи владному механізмі. Зрозуміло, що саме владні інститути є більш могутніми, тому розчарування однієї особи чи навіть усього суспільства в ефективності здійснюваного управління деякий час не становлять для них значної небезпеки.

Також однією з основних, а для нашого дослідження - визначальних характеристик дискурсу владних відносин у політичній системі є його асиметричність, у вузькому сенсі - нерівноважність та нерівнозначність здійснюваного впливу. Організована в певному інституціональному механізмі державна влада має більше засобів регулюючих важелів, у тому числі нею на цілком законних підставах може застосуватися фізичний примус. Власне, у внутрішній політиці це є одна з найбільш важливих ознак держави поряд із законодавчою діяльністю, що і вказує на подвійний ефект тиску – якщо особа з будь-яких причин не підкоряється норма-

тивним вимогам, вона зазнає силового впливу. Але як бути в ситуації, коли для особи виконання нормативних вимог є складним або невирішуваним завданням у принципі, при чому виходячи не з її власної волі, а безпосередньо із умов постановки цього завдання? С. П. Поцелуєв у своїй статті наводить концепцію Ш. Шохема, котрий вказував на те, що девіантна та протизаконна поведінка може бути в тому числі реакцією на double bind – коли вербально-символічна (абстрактно-ідеологічна) трансляція соціальних норм грубо суперечить їх невербальній трансляції через реальну поведінку, або коли має місце дуже непослідовна (суперечлива) трансляція норм на одному і тому ж комунікативному рівні (частіше вербальному) [8, С. 20-21]. Наприклад, дослідження поведінки депривованих верств населення показують, що пригніченість може змінюватися агресією [5, С. 184]. Таким чином, поступово формується особливе соціально-політичне середовище для функціонування відповідного політичного порядку в системі, підтримування якого протягом тривалого часу приводить до цілком передбачуваних наслідків.

Висновки. Доведено, що при наявності підґрунтя для недемократичних трансформацій у політичній системі посилюються тенденції до розмежування ефективності норм неформального (інституціалізованого) політичного порядку та функціонування офіційних (інституціалізованих) структур. Позитивне значення локальної плюральності, як важливої і навіть

необхідної складової основи соціального порядку, трансформується у негативну роль фрагментарності макрополітичного порядку публічної влади, який сегментує владні відносини на комплекс мікропорядків, фактично напівлегальної влади. Обґрунтовано, що використання негативного соціального капіталу сприяє інтеграції «ближнього кола» політичних гравців, зацікавлених у вигідному для них результаті, та дезорганізації управління офіційними інститутами в рамках загальнонаціонального політичного курсу.

З великою мірою впевненості можна говорити про наявність за недемократичного політичного режиму на перший погляд неочевидної вигоди для владного механізму в існуванні та функціонуванні неформального позаінституціонального політичного порядку як феномена політичної реальності. Політики, фактично не виконуючи свою частину суспільного договору з народом, прагнуть не дозволити остаточного розриву цієї символічної на сьогодні угоди, а тому за допомогою різноманітних ресурсів дестабілізують консолідацію громадянського суспільства.

Це може проявлятися, наприклад, у конструюванні таких життєвих обставин (штучно чи стихійно), за яких особа вимушена вдатися до неправових способів вирішення проблемних ситуацій, чим потім прямо чи опосередковано можна докоряти їй, щоб звести до мінімуму всі спроби боротися проти несправедливого врядування.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Анкерсмит, Ф. Р. Репрезентативная демократия. Эстетический подход к конфликту и компромиссу [Текст] / Ф. Р. Анкерсмит // Логос. – 2004. – № 2 (42). – С. 15-41.
2. Бейтсон, Г. К теории шизофрении [Электронный ресурс] / Г. Бейтсон, Д. Д. Джексон, Дж. Хейли, Дж. Х. Уикленд. - Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/658176/>
3. Бергер, П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания [Текст] / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: Медиум, 1995. – 323 с.
4. Граждане и политические практики в современной России: воспроизводство и трансформация институционального порядка [Текст] / отв. ред. С. В. Патрушев. - М.: РАПН; РОССПЭН, 2011. - 318 с.
5. Кіндратець, О. М. «Хороше суспільство» як мета політичної модернізації [Текст] / О. М. Кіндратець // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2014. – № 56. – С. 182-190.
6. Панов, П. В. Политический порядок и проблема воспроизводства власти: институт преемника [Электронный ресурс] / П. В. Панов. – Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/720/30/>
7. Патрушев, С. В. Институциональная политология в российской перспективе [Текст] / С. В. Патрушев // Политическая концептология. – 2011. – № 4. – С. 142-148.
8. Поцелуев, С. П. Double bind's или Двойные ловушки политической коммуникации [Текст] / С. П. Поцелуев // Полис. – 2008. – № 1. – С. 8-32.
9. Ритцер, Дж. Современные социологические теории [Текст] / Дж. Ритцер. - СПб.: Питер, 2002. - 688 с.
10. Рябчук, Н. Закон сообщающихся сосудов и некоторые другие законы [Электронный ресурс] / Н. Рябчук. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2006/50/riab15-pr.html>
11. Семенченко, Т. В. Політичний порядок як форма організації політичного життя: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 [Текст] / Дніпропетровський національний ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2007. – 17 с.
12. Шматко, Н. А. Плюрализация социального порядка и социальная топология [Текст] / Н. А. Шматко // Социс. – № 9. – 2001. – С. 14-19.
13. Штомпка, П. Понятие социальной структуры: попытка обобщения [Текст] / П. Штомпка // Социс. – № 9. – 2001. – С. 3-13.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2016

REFERENCES:

1. Ankersmit, F. R., 2004. Reprezentativnaja demokratija. Jesteticheskij podhod k konfliktu i kompromissu [Representative democracy. The aesthetic approach to the conflict and compromise]. Logos 2 (42), 15-41 (in Russian).
2. Bejtson, G., Dzhekson, D. D., Hejli, Dzh., Uiklend, Dzh. H. K teorii shizofrenii [To the theory of schizophrenia]. Access: <http://www.twirpx.com/file/658176/> (in Russian).
3. Berger, P., 1995. Social'noe konstruirovanie real'nosti. Traktat po sociologii znaniya [Social Construction of Reality. Treatise on the sociology of knowledge]. Medium, Moscow (in Russian).
4. Grazhdane i politicheskie praktiki v sovremennoj Rossii: vosproizvodstvo i transformacija institucional'nogo porjadka [Citizens and political practices in modern Russia: the reproduction and transformation of the institutional order]. 2011. RAPN; ROSSPJeN, Moscow (in Russian).
5. Kindratec', O. M., 2014. «Horoshe suspil'stvo» jak meta politychnoi' modernizacii' [«Good Society» as the purpose of political modernization]. Gumanitarnyj visnyk ZDIA 56, 82-190 (in Russian).
6. Panov, P. V. Politicheskij porjadok i problema vosproizvodstva vlasti: institut preemnika [Political Order and the problem of reproduction of power: the Institute of a successor]. Access: <http://www.politex.info/content/view/720/30/> (in Russian).
7. Patrushev, S. V., 2011. Institucional'naja politologija v rossijskoj perspective [Institutional political science in the Russian perspective]. Politicheskaja konceptologija 4, 142-148 (in Russian).
8. Poceluev, S. P., 2008. Double bind's ili dvojnye lovushki politicheskoi kommunikacii [Double bind's or double traps of political communication]. Polis 1, 8-32 (in Russian).
9. Ritcer, Dzh., 2002. Sovremennye sociologicheskie teorii [Modern sociological theories]. Piter, SPb. (in Russian).
10. Rjabchuk, N. Zakon soobshhajushhihsja sosudov i nekotorye drugie zakony [Communicating vessels and some other laws]. Access: <http://magazines.russ.ru/nz/2006/50/riab15-pr.html> (in Russian).
11. Semenchonok, T. V., 2007. Politychnyj porjadok jak forma organizacii' politychnogo zhyttja: teoretiko-metodologichnij aspekt: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.01 [The political order as a form of the organization of political life: theoretical and methodological aspects]. Dnipropetrovs'kyj nacional'nyj univ. imeni O. Gonchara, Dnipropetrovs'k (in Ukrainian).
12. Shmatko, N. A., 2001. Pljuralizacija social'nogo porjadka i social'naja topologija [Pluralization of social order and social topology]. Socis 9, 14-19 (in Russian).
13. Shtompka, P., 2001. Ponjatie social'noj struktury: popytka obobshhenija [The concept of social structure: an attempt to generalize]. Socis 9, 3-13 (in Russian).

*Бахтанник Оксана Віталіївна – кандидат політичних наук, викладач
Дніпропетровський національний університет імені Олесь Гончара
Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72
E-mail: polit.dnepr2011@gmail.com*

*Bashtannyk Oksana V. – PhD in political science, lecturer
The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin av., Dnipropetrovsk, 49010, Ukraine*

*Бахтанник Оксана Витальевна - кандидат политических наук, преподаватель
Днепропетровский национальный университет имени Олесь Гончара
Адрес: 49010, г. Днепропетровск, пр. Гагарина, 72*